

Kloosterkerk – 20 december 2020 – Vierde zondag van Advent

2 Samuël 11 en 12 en Matteüs 5,45b – ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Zo vaak
zeiden we:
'hier zijn we dan
in uw huis'
al was het met weinigen
en nu
moeten we zeggen:
hier zijn we dan niet
niet in uw huis
maar thuis
op de bank
aan de tafel
op een yogamatje
en toch...
terwijl veel deze week
terugging
groeide het licht
vlam voor vlam.
Laat dat
een teken zijn
van uw trouw
aan ons
mensen op zoek
naar houvast
in een spannende
en gespannen tijd
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Zo vaak
zeiden we hier gewoon:
'tot ziens'
maar nu zien
we elkaar niet
nauwelijks
of op een scherm.
We missen elkaar
aan de tafel
de toog
bij de lofzang
en de gedeelde stilte
en toch...
terwijl
de afstand groeide
nam
de duisternis af
week voor week.
Laat dat
een teken zijn
dat wij
elkaar weer
zullen zien
van aangezicht
tot aangezicht
hier in uw huis.
Daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Zo vaak
dachten we
dat wij de wereld
in onze greep hadden
maar telkens
blijkt weer
dat de werkelijkheid
groter
ingewikkelder
zorgwekkender is
maar
ook blijkt telkens weer
– U zij gedankt –
dat
onze mogelijkheden
groter zijn
dan we denken
als we
de handen ineenslaan
als we ons
laten leiden
door goede machten
en liefdevol licht
door zachte krachten
en het vergezicht
van uw toekomst
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

Batseba, de vrouw van Uria, is de vierde vrouw die Matteüs noemt in zijn lijst van verwekkingen die leiden tot de geboorte van Jezus. Het verhaal van Batseba en koning David is een prachtig voorbeeld van oosterse vertelkunst, maar ook erg lang. Daarom vat ik het eerste deel samen: Terwijl het leger van koning David ten strijde trekt, valt vanuit zijn paleis Davids oog op een vrouw die een ritueel bad neemt. Batseba heet ze. David doet navraag en laat haar bij zich brengen. Niet veel later blijkt ze zwanger en het is duidelijk dat het kind niet van haar man Uria is. Die is ondertussen namelijk aan het front gelegerd. Daarom laat David Uria bij zich komen. Hij adviseert hem met klem om een nachtje thuis te gaan slapen: *Ontspan u wat!* Maar Uria is plichtsgetrouw. Ook na herhaald aandringen, weigert hij. Ten langen leste laat David Uria zonder rugdekking opstellen aan het front, om te voorkomen dat hij geconfronteerd zal worden met de gevolgen van zijn bedrog. Uria sneuvelt en David eigent zich Batseba, de vrouw van Uria toe... en dan verschijnt de profeet Natan ten tonele (vanaf 2 Samuël 11,26)....

Preek

Veel mensen zijn bezig met hun voorouders. Genealogie is *booming*. Dat we deze periode veel thuis moeten zitten, zal er vast mee te maken hebben, maar toch ook het feit dat op internet zo veel te vinden is. Voor informatie over een betovergrootmoeder hoef je niet meer naar een stoffig archief of een overwoekerde begraafplaats af te struinen.

Maar waarom zou je naar je voorouders op zoek gaan? Wat hoop je er te vinden? Ik vermoed dat achter al deze persoonlijke zoektochten ook iets schuilgaat van een behoefte aan houvast, aan weten wie je bent en waar je vandaan komt. Sinds de grote verhalen grotendeels zijn verdwenen, ook die van het geloof, blijft de kleine geschiedenis over, die je het gevoel geeft dat je toch ergens bij hoort. Cabaretier Dolf Jansen concludeerde in het programma 'Verborgен verleden' waarin bekende Nederlanders op zoek gaan naar hun voorouders, dat het toch wel 'fascinerend is om te zien uit wie je voortkomt'.

Dat het vandaag over Batseba gaat, heeft ook te maken met fascinatie voor het voorgeslacht. Het is de fascinatie van Matteüs voor de voorouders van Jezus, in het bijzonder voor de persoon van David.

Kijk, Matteüs begint zijn evangelie met een lijst van verwekkingen die loopt van Abraham tot Jezus. Op het oog is zijn lijst nogal monotoon, het is telkens hetzelfde liedje: A verwekte B, en B verwekte C, en C verwekte D... Maar net als in *minimal music*, waar het gaat om de herhaling, komt het hier ook aan op de subtiele verschuivingen in het verhaal, op de details die het vaste patroon net weer een stukje doen verschuiven. 'Le bon Dieu est dans le détail', zei Gustave Flaubert eens, 'de goede God zit in het detail', en dat geldt ook voor de bijbelverhalen over de Eeuwige en zijn volk: juist in de details zit de essentie, juist in de subtiliteiten laat Hij zich vinden.

Wat is het detail bij David? Matteüs zegt het zo: ... *en Isai verwekte David, de koning en David verwekte Salomo bij de vrouw van Uria*... Opeens is er een toevoeging: bij David staat er dat hij *de koning* is en dat hij Salomo verwekt *bij de vrouw van Uria*. M.a.w. Als Jezus zoon van David is, en David is de koning, dan heeft Jezus ook iets van een koning. En eigenlijk zal Matteüs in zijn evangelie niets anders doen dan vertellen wat voor type koning deze Jezus is. Een koning als David, zeker, maar tegelijkertijd niet identiek aan David.

En om te weten wat voor koning Jezus is, moeten we weten wat voor koning David is en Matteüs geeft dat heel subtiel aan in zijn lijst verwekkingen. Want het noemen van *de vrouw van Uria* legt immers een pijnlijk stuk geschiedenis bloot van de grote koning, maar Matteüs wil blijkbaar dat wij dat kennen. We hoorden van dat verhaal het slotgedeelte: hoe David als hij zijn rijk geconsolideerd heeft, het klassieke gedrag van een potentaat vertoont waardoor Batseba geen andere keus heeft dan om hem te gerieven. Wij zouden dat nu een typisch geval van *#MeToo* noemen. Macht en seks is altijd een explosieve combinatie, weten we, ook in onze tijd, met de Weinsteins, Trumps, Berlusconi's. En dichterbij kennen we de verhalen van de gevolgen van de ongelijke machtsverhoudingen in kerken, kloosters, zwembaden en turnhallen, en van de losse handjes van sommige vaders (en soms moeders) die levens hebben getekend. Altijd gaat het over de macht die de ene mens over de ander meent te hebben en de pogingen om de gevolgen daarvan te maskeren.

David doet daar aan mee, maar de schrijvers van het verhaal in het boek Samuël vinden daar wat van. Consequent spreken zij over Batseba als 'de vrouw van Uria'. Niet omdat zij haar alleen maar zien als 'de vrouw van...', maar omdat zij willen onderstrepen dat Batseba de vrouw van Uria is... en dus niet van David, ook al denkt die daar anders over.

En wat vindt Batsaba er zelf van? In het verhaal uit 2 Samuël doet ze er vooral het zwijgen toe. Zegt het iets over de slachtoffers van dit soort machtsmisbruik? Hoe moeilijk het is om er over te spreken, de schaamte die er is, de angst om niet geloofd te worden. Maar als Batsaba niet spreekt, dan moet iemand anders het woord nemen, en dat is de profeet Natan. En wat hij doet is meesterlijk: hij laat David in de spiegel kijken door hem een subtiele gelijkenis voor te houden waarin een rijk en machtig man zijn arme buurman nog eens verder uitkleedt. Het is de les van alle tijden: dat door menselijk gedrag de rijken rijker worden en de armen armer, ook in deze corona-crisis: het virus maakt in medisch opzicht misschien geen onderscheid, maar de gevolgen in veel andere opzichten zijn toch heel verschillend; de rijken, rijk in opleiding, financiën, in baanzekerheid, in het hebben van een woning, redden zich wel, maar wie geen vaste baan heeft, geen reserves op de bank, wie niet weet hoe hij zijn kinderen thuis moet bijspijkeren, heeft het zwaar. En zo wordt de kloof tussen wie het redden en wie niet, er steeds groter op.

En precies dat is wat de profeet Natan blootlegt als hij daar David op wijst. 'Die man, dat ben jij!' En dan toont David in al zijn kleinheid iets van zijn grootheid. Hij ontkent niet, stuurt Natan niet de laan uit, twittert niet dat het *fake news* is, gaat niet golfen, vertoont geen slachtoffergedrag. Nee, hij toont zijn deemoed. Dat is groots, omdat het zo moeilijk is voor een mens. Dat je zegt dat je fout zat, dat het je spijt. Dat je het anders had moeten doen; en dan niet omdat iedereen vindt dat je gedrag niet door de beugel kan, zoals leiders zich kunnen verontschuldigen met zinnen als 'wij betreuren de ophef die ontstaan is...'. Nee, omdat je zelf inziet dat je fout zit, dat wat je deed het daglicht niet kan verdragen, en in het geval van David en de profeet: dat wat je deed het licht van de Tora niet kan verdragen.

Is dat genoeg, eind goed al goed? Je zou het misschien denken, maar dan niet in dit verhaal. Eind goed, maar niet al goed. Er volgt een oordeel. Het kind dat uit deze *faux pas* geboren zal worden, zal sterven, zegt de profeet. Is Davids schuldbekentenis niet voldoende? Moet er toch weer vergelding geschieden? En dan ook nog ten koste van dit onschuldige kind? Waar is de vergeving? En als het dan moet: kan David er dan niet zelf voor opdraaien?

Ik zou willen zeggen: als je dit verhaal historisch leest, d.w.z. als feitelijke weergave van hoe het is gegaan, dat God in onze werkelijkheid ingrijpt en mensen straft, ook hen die onschuldig zijn, dan mis je de pointe. We moeten nog een spade dieper steken: In de bijbel staat het kind altijd voor 'de toekomst'. En de schrijvers willen zeggen: waar de Tora niet wordt gedaan, daar loopt de toekomst vast. En dat is wat we ook zien gebeuren: hoe kinderen kind van de rekening worden door het gedrag van hun ouders. Ik zag afgelopen week een vooraankondiging van een interviewserie van Coen Verbraak met moeders en hun kinderen. Het ging over Sophie Zeestraten die op vijfjarige leeftijd door haar moeder werd verlaten; en ze vertelde hoe dat doorwerkt, doorvreet in een mensenleven. Zo gaat het in deze wereld: zo gaat het nu in Moria, zo gaat het in gezinnen waar gezwegen wordt, en zo gaat het misschien ook wel ergens in je eigen bestaan. Hoe de toekomst afgesneden kon worden door wat je deed, of door wat je als kind meemaakte.

Is dát dan het laatste van het verhaal? Nee, we zijn er nóg niet! Na de dood van het eerste kind, wordt Batsaba zwanger van een tweede. Nu heet ze – veelbetekenend! – niet langer 'de vrouw van Uria' meer, maar wordt ze bij haar eigen naam genoemd. Eindelijk wordt zij zichzelf, is zij niet meer de zwijgende speelbal in een onverkwikkelijk gebeuren. En nu zij zichzelf is en David ook, kan de toekomst weer open gaan en komt er ruimte voor een nieuw begin. Niet dat dat gemakkelijk is. Iedereen die zoiets heeft meegemaakt, weet dat het niet een kwestie is van vergeven en vergeten, maar van opstaan en verdergaan met de ervaringen die je in je leven hebt

opgedaan en die je hebben gevormd, gemaakt, gebroken, soms. David en Batseba hebben verdriet, maar het verdriet heeft hen niet.

Zou dat alles de reden zijn waarom Matteüs dit verhaal in herinnering wil roepen als hij aan zijn evangelie begint? Hij had natuurlijk mooi weer kunnen spelen en gewoon David kunnen noemen, zonder 'de vrouw van Uria' er bij te noemen. Dan was het: 'Jezus, zoon van David', prachtig! Maar het is niet altijd prachtig. En Matteüs weet dat. Het is soms modderen en ploeteren, je kunt als een David in je leven heel koninklijk en volstrekt de mist in gaan, de Tora uit het oog verliezen en daarmee de ander en de Eeuwige. Zonde is dat, in de letterlijke zin van dat woord: dat je je doel gemist hebt, uit koers bent geraakt. Je kunt schuldig zijn (en dat is wat anders dan je schuldig voelen), je toekomst versjteren. Maar je kunt als een David ook gaan zien dat dat niet het laatste is wat er gezegd hoeft te worden. Niet zelden heb je daar trouwens iemand anders, een 'Natan', voor nodig. In de deemoed ligt een opening naar de toekomst, in de omkeer een nieuw perspectief. En soms zou je hopen dat de crisis waarin we ons bevinden en waar we ook niet zonder vuile handen in zitten, zo'n nieuw perspectief biedt. In het voorjaar ging het daarover: *never waste a good crisis*. Ik hoor er niet zoveel meer van, of luister ik niet goed?

Matteüs vertelt dat dit alles, menselijke zwakheid en grootmoedigheid, menselijke afkeer en inkeer, domheid en inzicht, meetelt in de stamboom van Jezus: het vreemdelingschap van Rachab en Ruth, het grensoverschrijdende en dappere gedrag van Tamar en Rachab, het zwijgen van Batseba en het haantjesgedrag van de grote David. Het kind dat geboren gaat worden, staat daar niet boven, het maakt er deel van uit. Vanaf het allereerste begin staat het met zijn laarzen in de modder.

De geschiedenis van God met de mensen is er geen van uitzuivering, van steeds beter, alleen maar crescendo, maar van een proces dat ieder mens een leven lang moet doormaken: van fouten maken, inzien, aanvaarden, omkeren en opnieuw beginnen. Het kan! En daarom laat deze God – zegt Jezus elders bij Matteüs – *zijn zon opgaan over goede en slechte mensen en laat hij het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen*. Dat zijn immers geen categorieën, maar dat zijn wij zelf; tegelijkertijd goede en slechte mensen, rechtvaardigen en onrechtvaardigen, zoals koning David.

In de *minimal music* van zijn openingshoofdstuk vertelt Matteüs dat dit kind een zoon van David, de koning, en van Batseba, en hun ingewikkelde relatie is. Het zal weten van de modder van de wereld en er zijn eigen weg gaan, koninklijk als David, maar dan anders koninklijk: kwetsbaar, klein, met oog voor de Batseba's van deze wereld, en... met liefde voor al die mensen die van zichzelf wel weten dat ze tegelijk goede én slechte, rechtvaardige en onrechtvaardige mensen zijn. Hij zal zijn zon over hen laten schijnen opdat ze telkens weer opnieuw kunnen beginnen. Ook wij.

bronnen:

Nico ter Linden, *Het verhaal gaat... deel 3: Richters en Koningen*, Amsterdam: Balans 1999
Jan Fokkelman & Wim Weren (ed.), *De bijbel literair*, Zoetermeer: Meinema/Pelckmans 2005
Ulrich Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, EKK I/1, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener 1985
Bert Altena, *Postille 56 (2004-2005)*, Zoetermeer: Boekencentrum 2004

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!

Gebeden

Wij danken u
voor het kerstfeest
dat komt
hoe dan ook
ook al vieren we het
onder een ander gesternte
dan we gewend waren;
laat niettemin
uw goedheid
op ons neerstromen
dat we ons niet
overgeven
aan alle gevoelens
die opkomen
om wat we niet hebben
maar ons richten
op het komende kind
dat de wereld
vernieuwen wil
met zijn licht.

Daarom bidden we
voor wie leven
in het duister
van deze ingewikkelde tijd:
wat zouden we graag
willen weten
of we met het vaccin
aan de rand staan

van de ommekeer
dat we
nu te maken hebben
met de laatste
en niet de minste weeën
voor de geboorte
van een nieuwe tijd.
Dat we hoop houden
én afstand
dat we de wetenschap
haar werk laten doen
dat we de onrust
in onszelf
en de ander
weten te beteugelen
en vertrouwen houden.

Daarom bidden we
voor wie leven
in het duister:
voor wie
op de vlucht zijn
voor oorlog en armoede
voor wie lijden
onder geweld
ook van overheden
voor de mensen
in Wit-Rusland
die de voorpagina's

niet meer halen
maar het niet opgeven
op te komen
voor vrijheid en gerechtigheid.

Daarom bidden we
voor wie leven
in het duister:
families
waar onenigheid is
tussen ouder en kind
tussen broer en zus
en een soort afstand heerst
waarvoor geen vaccin is.

Daarom bidden we
voor zieken
eenzamen en verdrietigen
en wij noemen
in het bijzonder
de namen...
geef moed en vertrouwen
in tijden van onzekerheid
en hoor ons
als wij thuis en hier
in stilte noemen
wat ons verder ter harte gaat...